

KIRJA-ARVIO: VIHERKENTTIEN SHAKKI

Itkonen, Hannu & Nevala, Arto (toim.) 2007: Kuningaspelin kentät. Jalkapallo paikallisena ja globaalina ilmiönä. Helsinki: Gaudeamus. 278 sivua.

Mari Hatakka

Kun takavuosien poikaystäväni oli lähdössä pelaamaan jalkapalloa sormi kipsissä, reisi revähtäneenä ja polvi metallisella tukisiteellä vakautettuna, ajattelin, että en ymmärrä lajin lumoa. Hannu Itkosen ja Arto Nevalan toimittaman jalkapallokirjan jälkeen ymmärrän sitä hieman paremmin: Arvin ajoi kentälle ehkä pelitilanteen aura, yhteisöllisyys, mieheyden rakentumisen mahdollisuus sekä liikunnan ilon lisäksi juuri tuolloin, 1990-luvulla alkanut maailman jalkapalloistuminen. Kaikille urheilusta ja jalkapallosta kiinnostuneille lukijoille suunnattu *Kuningaspelin kentät* avaa jalkapallon ihmeellistä maailmaa monelta katsantokannalta. Pelistä ja sen yhteyksistä yhteiskuntaan ja kulttuuriin kirjoittavat kahdeksantoista kirjoittajaa muun muassa kulttuurihistorian, liikuntasosiologian, kirjallisuudentutkimuksen, poliittisen historian, historian ja maantieteen aloilta.

KOTOINEN KENTTÄ

Maaailman suosituimman pallopelin historia ulottuu reilun sadan vuoden taakse Englantiin. Jalkapallon kotimaasta pelin ilosanoma alkoi levitä laajalle emämaan suurvaltasuhteiden suuntaan. Suomeen peli rantautui rannikon kaupunkien, Helsingin, Turun ja Vaasan kautta jo 1800-luvun lopulla. Jalkapallo onkin ollut aina leimallisesti kaupunkien ja taajamien peli, kirjoittaa jalkapallo-Suomen maantieteestä Jarmo Kortelainen. Joensuun yliopiston maantieteen professori Kortelainen esittelee lukijalle tutkimusalaansa urheilumaantieteen, joka ”levittäytyy ympärillemme materiaalisena maisemana, miellekarttoina, kulttuurisina eroina, toiminnallisina kokonaisuuksina, valta-asetelmina ja lukuisina muina kiinnostavina ominaisuuksina” (s.71).

Suomalaisen jalkapallon historiasta ei voida puhua viittaamatta pesäpalloon. Helsingin yliopiston poliittisen historian dosentti Erkki Vasara kirjoittaa pesäpallon ja jalkapallon välisestä kamppailusta suojeluskuntatoiminnassa 1920- ja 1930-luvuilla. Vasaran artikkelin paljon puhuvana aineistona on muun muassa Suojeluskuntain Voimistelu- ja Urheilukomitean mietintöjä, pöytäkirjoja sekä lehtikirjoituksia puolesta ja vastaan. Vaikka eräät johtavassa asemassa olleet urheilutoiminnan päälliköt olivat vahvasti jalkapallon puolesta, pesäpallopelin kehittäjä Tahko Pihkalaa ei pystytty pysäyttämään. Pihkalan tapa markkinoida pesäpalloa erinomaisena sotilaallisia taitoja kehittävänä pelinä teki vaikutuksen tarpeeksi moniin päättäjiin ja ”kuningaspeli” jäi toiseksi. Pelien paremmuusjärjestystä mietittäessä todettiin muun muassa, että jalkapallon ongelma on ”käsien toimettomuus”.

Huolimatta kotimaisen jalkapallon periferiatraumasta (josta enemmän Matti Villgrenin artikkelissa) suomalainen harrastus on seurannut kansainvälisiä palloilun kehityskausia, vaikkakin jälkijunassa. Liikuntasosiologian professori, kirjan toinen toimittaja Hannu Itkonen kirjoittaa, että jalkapalloilun kenttä voidaan jakaa neljään erilaiseen kauteen sen mukaan, miten urheilu on organisoitu. Urheilujärjestöjen historia kertoo myös pelaamisen poliittisista ulottuvuuksista, ajasta, jolloin urheiltiin joko Työväen Urheiluliitossa tai porvarillisessa Suomen Valtakunnan Urheiluliitossa. Nykyisin pelataan paikallisseurassa, divisioonassa ja liigassa. Arkkivihollinenkin on toinen (jäkiekko), jos sellaista enää katsotaan olevankaan.

GLOBAALI PALLO

Kansainvälisessä keskustelussa puhutaan yhteiskunnan *jalkapalloistumisesta*. Kulttuurihistorian professori Dave Russel selittää termin tarkoittavan urheilun saavuttamaa suurta suosiota ja trendikkyyttä: yhteiskuntaluokasta, koulutuksesta, ammatista ja alasta riippumatta aikaansa seuraava ihminen on kiinnostunut jalkapallosta ja tietää siitä jotain. Russel toteaa: ”1990-luvulta lähtien on ollut täysin normaalia, että jalkapalloon ja jalkapallon pelaajiin viitataan niinkin kaukaisissa asiayhteyksissä kuin tieteessä, taiteessa ja taloudessa” (s. 28).

Artikkelikokoelmassa jalkapalloistuminen nousee esiin itseäni kiinnostavalla tavalla erityisesti jalkapallokirjallisuuden kautta. Sekä Russel että filosofian lisensiaatti Marianne Roivas kirjoittavat jalkapallokirjallisuudesta, jota on monta laatua. Kaupallisten menestysten, fiktioiden, elämäkertojen ja pelikirjojen lisäksi fanien keskuudessa tuotetaan käsin tehtyjä lehtiä, laajamittaista ja osallistuvaa nettikirjoittelua unohtamatta. Kirjan toisen toimittajan, Joensuun yliopiston erikoistutkijan Arto Nevalan erotuomareita käsittelevässä artikkelissa esimerkiksi kerrotaan sivustosta, jossa kuka tahansa voi arvioida erotuomareita (<www.ratetheref.co.uk>). Kirjallistuneen jalkapallon lisäksi näyttäisi elävän myös vahva ”kansankirjallinen” jalkapallokulttuuri.

Yksi jalkapalloistumisen suurimpia syitä on raha. Tähtipelaajat, huippuseurat, skandaalit, sponsorit ja yleisömassat ovat kaikki osatekijöitä jalkapallon tunnettuuden lisääntymisessä. Näkyvyyttä ovat tuoneet myös yleisön ei-toivotut käytöstavat: huli-

ganismia on selitetty useiden eri teorioiden kautta, mutta mikään niistä ei selitä ilmiötä tyhjentävästi ainakaan Ville Kujanpään mukaan. Yleisin käsitys huliganismista lienee se, että toiminta on kehittynyt työväenkulttuurin vastalauseena kaupallistumiselle, mistä se on muuttunut erilaisten ääriryhmien organisoiduksi toiminnaksi, jonka poliittiset päämäärät ovat ennemminkin äärioikealla kuin vasemmalla. Suomalaisessa kontekstissa huliganismista lukeminen tuntuu kuitenkin varsin etäiseltä todellisuudelta.

Sen sijaan fanius on tuttua: vuosien varrella olen tavannut muitakin ihmisiä kuin entisen heilani Arvin, jotka väittävät olevansa englantilaisen liigajoukkueen faneja. Filosofian tohtori Harri Heinosen artikkelissa paneudutaan fanikulttuurintutkimukseen perinteentutkijallekin tuttujen teoreettisten työkalujen avulla. Heinonen toteaa, että jalkapallo on yksi populaarikulttuurin kansainvälisiä ilmentymiä ja pelit autenttisia kulttuurisia näytelmiä. Fanit ovat elimellisiä ulkopuolisia, jotka tuottavat kohteensa aktiivisessa prosessissa. Fanius luo myös mahdollisuuksia yhteisöllisyyden kokemisen lisäksi yksilöllisiin suorituksiin, esimerkiksi performansseihin. Keskeistä faniudelle on kiihkeä subjektiivinen sitoutuminen ja panostaminen. Viime vuosina tapaamani fanit ovat kuitenkin pääasiassa akateemisesti koulutettuja miehiä, jotka taitavat olla niin kutsuttuja *post-faneja*, ”ulkopuolisia mielihyvän metsästäjiä, jotka kohtaavat pelin vain muiden tuottamina tulkintoina medianäyttämöllä” (s.133). He ovat tietoisia siitä, että jalkapallo on ”vain peliä”.

POIKA-MIESTEN PELI?

Filosofian tohtori Arto Tiihonen kirjoittaa jalkapalloilijan miehisyyvalinnoista. Aineistona Tiihosella on yhden suomalaisen liigajoukkueen kirjoitettuja, fiktiivisiä ”tulevaisuusmuisteluita”. Keski-ialtaan 23-vuotiaat pelaajat (kaikkiaan 18 vastaajaa) saivat tehtäväkseen kirjoittaa elämästään 35-vuotiaina. Pelaajien vastauksissa keskeisiksi teemoiksi jalkapallouran rinnalle nousivat elämänlaatu sekä tasapaino työn ja perhe-elämän kesken. Artikkelissa esitetyt miehisyysodotukset jäävät kuitenkin pelaajauraodotuksia korostaneen tulkinnan varjoon. Vaikeasti analyysin kohteeksi antautuva miehisuus ja sen suhde jalkapalloon olisi saanut mielellään saada kirjassa enemmänkin tilaa. Esimerkiksi populaarissa diskurssissa taajaan esiintyvä metroseksuaalisuuden käsite nousee esiin vain vilahdukselta, esimerkiksi Marianne Roivaksen artikkelissa. Kaunokirjallista jalkapallokirjallisuutta analysoiva Roivas toteaa, että kirjallisuudessa esitetyt mieheydet ovat kuitenkin moninaisia, kuten myös maailmassa, jota kirjat kuvaavat.

Naisten paikka jalkapallon maailmassa on toistaiseksi ollut lähinnä kotona – mutta tilanne on muuttumassa ainakin ruohonjuuritasolla. Sekä kirjan takakannessa että useammassa artikkelissa nostetaan esiin naisten jalkapalloilun kasvanut harrastus. Tosiasiassa naisten joukkueurheilulla ei ole kuitenkaan läheskään samantilaista statusta kuin miesten, vaikka naistenkin kilpailumuotoinen palloilu vakiintui jo 1960–1970-luvuilla (Hjelmin artikkeli). Sukupuolittuminen on siksi ilmeinen selviö edelleen, että sitä ei ole koettu tarpeelliseksi ruotia. Esitän kuitenkin toiveen, että

seuraavassa jalkapallokirjassa otettaisiin sukupuoli paremmin huomioon ja analysoitaisiin sitä, miksi naisten peli ei ole yhtä tärkeää kuin miesten. Haluaisin lukea myös vaikkapa pelaajiin kohdistuvasta mahdollisesta erotisoivasta katseesta, joka saattaa jopa esineellistää miespelaajan.

HENKILÖKOHTAISESTI

Jalkapallo on vaikuttanut omaan elämään myös aiemmin mainitun poikaystäväni jälkeen. Tapasin nykyisen mieheni ja lasteni isän jalkapallon MM-finaalikatsomossa vuonna 1998. Pari vuotta myöhemmin syntynyt tyttäreni on pelannut jalkapalloa jonkin aikaa ja olen päässyt kokemaan pelin subjektiivista jännitystä kentän laidalla. Olen kuitenkin toivoton harrastelija – enkä esimerkiksi muista, kuka vuonna 1998 voitti maailmanmestaruuden. Tällaisen tietämättömän näkökulmasta olisin ollut kiitollinen kotimaisen jalkapalloilun organisaatioiden (seurat, liigat, yhdistykset) toiminnan tasojen esittämisestä kaavion avulla, samaan tapaan kuin saksalaisen jalkapallon tilanne on esitetty (s. 40). Lisäksi tietoteokselle tekisi terää pieni keskeisten lyhenteiden ja toimijoiden hakemisto, niin että ”fifojen” ja ”uefojen” selitykset löytyisivät helposti.

Kirja tuo mielestäni kiitettävästi esiin palloilun monet kasvot. Se antaa kokonaiskuvan pelin historiasta ja kehityskausista sekä Suomessa että maailmanlaajuisesti. Näkökulmia on runsaasti ja aineistot niin erilaisia, että jalkapalloistumista ei tämän jälkeen voi epäillä. Lisäksi kiitän kirjan monin paikoin tarjoamaa henkilökohtaisen kokemuksen tuntua tutkimustekstin taustalla. Jopa paperinmakuinen seurojen taloudesta kirjoittaminen kytkeytyy elävään elämään, kun kirjoittaja Juha Hirvonen toteaa, että eräillä takavuosien urheiluseurojen johtohenkilöillä on edelleen merkittäviä rahasaattavia seuroilta. Jalkapallon yhteiskunnallista ja kulttuurista vaikutusta tarkasteltaessa suurin mielenkiintoni kohdistuu niihin maailmanlaajuisesti miljooniin ihmisiin, jotka tekevät vapaaehtoistyötä lasten ja nuorten urheilun hyväksi. Ajattelen lämmöllä myös kaikkia niitä pieniä ja suurempiakin pelaajia, jotka opettelevat tekniikkaa, sääntöjä, yhdessä toimimista – sekä voittamista ja häviämistä. Ehkä onkin niin kuin Ilkka Niiniluoto kirjoittaa Jean-Paul Sartren todenneen, että jalkapallo on elämän metafora.

Filosofian lisensiaatti Mari Hatakka on folkloristiikan tutkijakoulutettava Helsingin yliopistossa.